

1700

Carl Gustaf
Königliche Majestät
CHRISTOPH I.
Landes-Königliche Hof-
Rath
Petrus Tillman.

Petrus Tillaeus karta från år 1733 är den första stockholmskartan som på ett bra sätt anger kvarterens namn och även viktiga byggnader i Stockholmsmiljön, exempelvis apotek och skolor.
Foto: Stockholms stadsarkiv.

1700-talet började riktigt uselt för stockholmarna. År 1700 förklarade Ryssland, Danmark och Polen krig och anföll Sverige. Den tonårige kungen, Karl XII, lämnade huvudstaden för att aldrig återkomma. I krigets spår kom flyktingar som fyllde staden i en mängd som överträffar 2000-talets. Den sista pestepidemin år 1710 skördade 20 000 liv, en tredjedel av alla stockholmare.

Text: Elisabeth Brenning

Höstmarknad på Skeppsbron år 1750. Konstnär: okänd. SSM.

Den ryska flottan trängde allt längre in i skärgården och man kunde frukta att Stockholm skulle brännas ned, i likhet med skärgården. Stormaktstidens växande stad stannade av.

*Tycker du att graven är för djup,
nå välan så ta dig då en sup
Ta dig sen dito en, dito två, dito tre,
Så dör du nöjdare*

Carl Mikael Bellmans råd i sång 21 stämmer ganska väl med verkligheten. Stockholm hade i mitten av 1700-talet omkring 700 krogar – en krog per var hundra invånare – där man kunde få brännvin.

Skepp, kaffe och trafficking

Handeln kom i gång vid krigets slut med järnexport till England. Ostindiska kompaniet gjorde strålände affärer och ökade sin flotta stort under resten av seklet.

Hattpartiets idé, att Sverige skulle vara självförsörjande, ledde till mer eller mindre hopplösa experiment som odling av mullbärsträd för att framställa siden. Te och kaffebuskar togs hem av Linnés lärjungar.

Kaffe blev snabbt populärt men förbjöds under perioder just för att det måste importeras.

Den största branschen i Stockholm var textilindustrin som bland annat skulle försörja de många soldaterna med uniformer. För att få fart på industrin smugglades vävare med önskad kompe-

tens från Nordeuropa till Stockholm.

Vävarna riskerade i likhet med smugglarna dödsstraff om de upptäcktes. Deras kunskaper var ju värdefulla också för hemlandet. De utlovades goda förhållanden och bostäder men mötte en kall och smutsig stad som inte tolererade deras katolska tro. Då konjunkturen vände blev många arbetslösa. Vid stadens stränder lades vattenkrävande och illaluktande hantverk som garverier och färgerier.

Kontrasternas stad

Slottsbygget kom i gång år 1723 och innebar en välbehövlig import av konstnärlig kompetens från Europa.

För eftervärlden framstår 1700-talets Stockholm som kontrasternas stad.

»I hemmen fanns allt oftare en kakelugn som gjorde stockholmarnas liv bekvämare. De som hade råd skaffade sig stora fönster och skyddade huset med en brandförsäkring.«

Kulturen blomstrade med hjälp av kunglig sponsring och med inspiration från Frankrike och Italien öppnades operascener och konstsamlingar. Men i textil- och krigsindustrin utnyttjades

arbetarna långt över gränsen för sin produktivitet. Barnsjukdomar, som mässling och torsk, tog många liv. Samtidigt betydde det nya intresset för vetenskap att man prövade koppning/vaccinering mot smittkoppor med lyckat resultat. I det nybyggda Stockholms observatorium kunde man studera rymden och Gustav III introducerade flera akademier.

Bostäder och bränder

Rika borgare manifesterade sitt välstånd genom att bygga malmgårdar en »bit ut på landet« det vill säga på Södermalm eller Kungsholmen.

I hemmen fanns allt oftare en kakel-

ugn som gjorde stockholmarnas liv bekvämare. De som hade råd skaffade sig stora fönster och skyddade huset med en brandförsäkring.

Bränderna var många och de största uppkallades efter närmaste kyrka, Katarinabranden år 1723, Klarabranden 1751 och Mariabranden 1759. För att hindra bränderna att sprida sig la man ut nya torg som Adolf Fredriks Torg, nuvarande Mariatorget, och flera mindre torg i Gamla stan.

Spår av 1700-talets Stockholm går att se på många håll i Stockholm men det kanske är mest sammanhållet i Mariabergets bebyggelse där många hus i form och färger är typiska för tiden.

Utsikt över Södermalm. Mariaberget med Maria Magdalena kyrka. Konstnär: Johan Sevenbom, 1784–1785. SSM.